

Snuten i skymningslandet

Svenska polisberättelser i roman
och på film 1965–2010

Michael Tapper

Nordic
Academic
Press

NORDIC ACADEMIC PRESS

Innehåll

Förkortningar	13
Förord	15
Introduktion	17
Året var 1965	19
Tidigare forskning	22
Avhandlingens syfte och mål	24

I GENRE

Inledning	31
Kriminalgenren	35
Genrehistorik	39
Lagens idéhistoria	43
1. Polisgenrens historia	49
Plattfoten	51
Modernitetens riddare förankrad i traditionen	53
Polisen tar över	54
Polisen i välfärdssamhället	56
Backlash	58
Dirty Harry	60
Storstadshämnnaren	66
Brottets idéhistoria	69
Den kriminella dystopin: psykopaten och seriemördaren	73
Stoppbild	78
2. Brottsplats Sverige	79
Etablerandet av en svensk deckartradition	84
Lag och rätt i stad och land	87
Brott och svenskhet	91
Storstadens unga vildar	96
Rötäggen korsar fyrtyotalismens spår	101
En ständigt ökande brottslighet	105
Från straff till vård	107
Kriminalvårdsdebatt i den nya vänsterns tid	110
Från vård till straff	113
Kriminaljournalistik och moralpanik	116
Print the faction!	119
Faktion och medieberättande	123
Stoppbild	126

II ROMANER OCH FILMER OM ETT BROTT: SJÖWALL-WAHLÖÖ

Inledning	129
Sverige – himmel som helvete	129
Den nya vänsterns folkhems kritik	132
Ekohumanismens folkhems kritik	135
3. Per Wahlöö och Maj Sjöwall innan Sjöwall-Wahlöö	138
Wahlöö-Mattsson-Sjöwall	140
”Kanske i morgon” (1963) och <i>Flygplan saknas</i> (1964)	144
<i>Morianerna</i> (1965)	145
<i>Nattmara</i> (1965)	148
<i>Mördaren – en helt vanlig person</i> (1967)	149
Mottagandet av Mattssonfilmerna	156
Efterspel	160
En svensk dystopi: kommissarie Jensen	161
<i>Mord på 31:a våningen</i> (1964)	163
<i>Stålsprånget</i> (1968)	166
Mottagandet av Jensenromanerna	171
Arvet efter Jensen	173
Stoppbild	175
4. Spår av ett brott	176
<i>Roseanna</i> (1965)	179
<i>Roseanna</i> (1967)	185
<i>Roseanna</i> (1993)	188
Mottagandet av <i>Roseanna</i>	191
<i>Mannen som gick upp i rök</i> (1966)	194
<i>Mannen som gick upp i rök</i> (1980)	195
Mottagandet av <i>Mannen som gick upp i rök</i>	196
<i>Mannen på balkongen</i> (1967)	197
<i>Mannen på balkongen</i> (1993)	201
Mottagandet av <i>Mannen på balkongen</i>	202
<i>Den skrattande polisen</i> (1968)	203
<i>Den skrattande polisen</i> (<i>The Laughing Policeman</i> , 1973)	207
Mottagandet av <i>Den skrattande polisen</i>	208
<i>Brandbilen som försvann</i> (1969) och <i>Polis, polis, potatismos!</i> (1970)	209
<i>Brandbilen som försvann</i> och <i>Polis, polis, potatismos!</i> (båda 1993)	212
Mottagandet av <i>Brandbilen som försvann</i> och <i>Polis, polis, potatismos!</i>	214
Stoppbild	216
5. Mot skymningslandet	217
<i>Den vedervärdige mannen från Säffle</i> (1971)	218
<i>Mannen på taket</i> (1976)	222
Mottagandet av <i>Den vedervärdige mannen från Säffle</i> och <i>Mannen på taket</i>	225
<i>Det slutna rummet</i> (1972)	228
<i>Polismördaren</i> (1974)	231
Mottagandet av <i>Det slutna rummet</i> och <i>Polismördaren</i>	234

<i>Terroristerna</i> (1975)	237
<i>Polismördaren</i> och <i>Stockholm Marathon</i> (båda 1994)	241
Mottagandet av <i>Terroristerna</i> och <i>Stockholm Marathon</i>	243
Eftermäle	246
Polisen, medierna och Sjöwall-Wahlöö	251
Ett land av självmördare och alkoholister	256
Horor, utlåningar, skurkar och en ständigt ökande brottslighet	258
Från Martin Beck till Gunvald Larsson	260
Stoppbild	264

III HANDLINGENS MÄN I SVENSK VINTERSAGA

Inledning	267
6. Olov Svedelid – Sveriges snabbaste författare	271
Den rasande Roland: Hassel 1972–76	272
Tjuv och polis	276
Hasselsamhället	280
Svedelid-Mattsson: <i>Smutsiga fingrar</i> (1973)	285
Mottagandet av Hasselromanerna 1972–76	286
Ett nytt försök med Hassel 1979–84	289
Hassel, samtiden och genren	292
Mottagandet av Hasselromanerna 1979–84	295
Tio tv-filmer 1986–92	296
Hassel återuppstår 1987–94	300
Hassel goes international 1995–2004	304
<i>HasselFörgörarna</i> (2000) och mottagandet av Hasselromanerna 1987–2004	306
Stoppbild	309
7. Leif GW Persson – kriminologen som samhällskritiker	310
Bakgrund till <i>Grisfesten</i> : Geijeraffären	311
<i>Grisfesten</i> (1978)	312
Brott, klass och poliskrig	315
<i>Mannen från Mallorca</i> (1984)	317
Mottagandet av <i>Grisfesten</i> och <i>Mannen från Mallorca</i>	319
Efterspel till Geijeraffären	322
Bakgrund till <i>Profitörerna</i> : Prostitutionsutredningen och <i>Horor, hallickar och torskar</i>	324
<i>Profitörerna</i> (1979)	326
<i>Profitörerna</i> (1983)	330
Mottagandet av <i>Profitörerna</i>	332
Bakgrund till <i>Samhällsbärarna</i> : fallet VD1	334
<i>Samhällsbärarna</i> (1982)	335
<i>I lagens namn</i> (1986)	339
Mottagandet av <i>Samhällsbärarna</i> och <i>I lagens namn</i>	341
Stoppbild	344

8. Jan Guillou – ett örnperspektiv	345
Författaren, faktionen och genren	347
<i>Coq Rouge</i> (1986)	354
<i>Täcknamn Coq Rouge</i> (1989)	357
Mottagandet av <i>Coq Rouge</i> och <i>Täcknamn Coq Rouge</i>	360
<i>Operation Paratrooper</i> och <i>Förhöret</i> (båda 1989)	363
<i>Den demokratiske terroristen</i> (1987)	364
<i>Den demokratiske terroristen</i> (1992)	366
Mottagandet av <i>Den demokratiske terroristen</i>	367
<i>I nationens intresse</i> (1988)	368
<i>Fiendens fiende</i> (1989)	372
<i>Fiendens fiende</i> (1990)	375
Mottagandet av <i>I nationens intresse</i> och <i>Fiendens fiende</i>	376
<i>Den hedervärde mördaren</i> (1990)	379
<i>Kvällspressen</i> (1992)	380
Mottagandet av <i>Den hedervärde mördaren</i>	381
<i>Vendetta</i> (1991), <i>Ingen mans land</i> (1992) och <i>Den enda segern</i> (1993)	382
<i>Vendetta</i> och <i>Tribunal</i> (båda 1995)	386
<i>Hamilton</i> (1998)	388
Mottagandet av <i>Vendetta</i> , <i>Ingen mans land</i> , <i>Den enda segern</i> och <i>Hamilton</i>	391
<i>I hennes majestäts tjänst</i> (1994) och <i>En medborgare höjd över varje misstanke</i> (1995)	393
Mottagandet av <i>I hennes majestäts tjänst</i> och <i>En medborgare höjd över varje misstanke</i>	397
Långt farväl: <i>Hamlon</i> (1995), <i>Madame Terror</i> (2006) och <i>Men inte om det gäller din dotter</i> (2007)	398
Mottagandet av <i>Hamlon</i> , <i>Madame Terror</i> och <i>Men inte om det gäller din dotter</i>	400
Stoppbild	401

IV BORTOM UTOPIN

Inledning	405
9. Henning Mankell – den lilla världen och den stora	412
Polisen, Bröttet, dimman, trasproletariatet	414
Den melankoliske polisen	418
<i>Mördare utan ansikte</i> (1991)	421
<i>Mördare utan ansikte</i> (1995)	425
Mottagandet av <i>Mördare utan ansikte</i>	428
<i>Hundarna i Riga</i> (1992)	430
<i>Hundarna i Riga</i> (1995)	432
Mottagandet av <i>Hundarna i Riga</i>	433
<i>Den vita lejoninnan</i> (1993)	435
<i>Den vita lejoninnan</i> (1996)	437
Mottagandet av <i>Den vita lejoninnan</i>	438
<i>Mannen som log</i> (1994)	440
<i>Mannen som log</i> (2003)	444

Mottagandet av <i>Mannen som log</i>	446
<i>Villospår</i> (1995)	448
<i>Villospår</i> (2001)	452
Mottagandet av <i>Villospår</i>	455
<i>Den femte kvinnan</i> (1996)	456
<i>Den 5:e kvinnan</i> (2002)	458
Mottagandet av <i>Den femte kvinnan</i> och <i>Den 5:e kvinnan</i>	459
<i>Steget efter</i> (1997)	461
<i>Steget efter</i> (2005)	463
Mottagandet av <i>Steget efter</i>	465
<i>Brandvägg</i> (1998)	467
<i>Brandvägg</i> (2006)	469
Mottagandet av <i>Brandvägg</i>	470
Prolog: <i>Pyramiden</i> (1999)	471
<i>Pyramiden</i> (2007)	473
Mottagandet av <i>Pyramiden</i>	474
Avläggare: <i>Innan frosten</i> (2001)	475
Mottagandet av <i>Innan frosten</i>	477
<i>Den orolige mannen</i> (2009)	478
Mottagandet av <i>Den orolige mannen</i>	479
Sex brittiska Wallanderfilmer (2008/2010)	480
Mottagandet av de brittiska Wallanderfilmerna	484
Stoppbild	486
10. Håkan Nesser – Eurosnuten i landet Ingenstans	487
Maardamvärlden	489
<i>Det grovmaskiga nätet</i> (1993)	495
<i>Det grovmaskiga nätet</i> (2000) och de tre tv-serierna 2000–01	497
Mottagandet av <i>Det grovmaskiga nätet</i> och de tre tv-serierna	498
<i>Borkmanns punkt</i> (1994)	499
<i>Borkmanns punkt</i> (2005) och de sex filmerna 2005–06	502
Mottagandet av <i>Borkmanns punkt</i>	504
<i>Återkomsten</i> (1995)	505
<i>Återkomsten</i> (2001)	507
Mottagandet av <i>Återkomsten</i>	508
<i>Kvinna med födelsemärke</i> (1996)	508
<i>Kvinna med födelsemärke</i> (2001)	510
Mottagandet av <i>Kvinna med födelsemärke</i>	511
<i>Kommissarien och tystnaden</i> (1997)	511
Mottagandet av <i>Kommissarien och tystnaden</i>	514
<i>Münsters fall</i> (1998)	515
<i>Münsters fall</i> (2005)	518
Mottagandet av <i>Münsters fall</i>	519
<i>Carambole</i> (1999)	520
<i>Carambole</i> (2005)	522
Mottagandet av <i>Carambole</i>	523
<i>Ewa Morenos fall</i> (2000)	524
<i>Moreno & tystnaden</i> (2006)	526

Mottagandet av <i>Ewa Morenos fall</i> och <i>Moreno & tystnaden</i>	527
<i>Svalan, katten, rosen, döden</i> (2001)	528
<i>Svalan, katten, rosen, döden</i> (2006)	531
Mottagandet av <i>Svalan, katten, rosen, döden</i>	532
<i>Fallet G</i> (2003)	533
<i>Fallet G</i> (2006)	535
Mottagandet av <i>Fallet G</i>	536
Verklighetens poliser	537
Stoppbild	538

V MILLENNIESKIFTETS POLISSERIER

Inledning	541
Polisstaten mot den organiserade brottsligheten	542
11. Beck	546
Svensk europudding, American style	546
Beck noir: första serien 1997	548
<i>Beck/Lockpojken</i> , en avsiktsförklaring	550
Swedish Badass	554
Kriminalitet och samhällsskildring i första serien	557
Gunvald Larsson tar över: andra serien 2001–02	558
Medkännande våld: <i>Hämndens pris</i>	560
Kriminalitet och samhällsskildring i andra serien	562
Gunvald, en man för en ny tid: tredje serien 2006–07 och fjärde serien 2009–10	565
Ormen vid feminismens barm: <i>Skarpt läge</i>	566
Kriminalitet och samhällsskildring i tredje och fjärde serierna	569
Mottagandet av <i>Beck</i>	572
Stoppbild	580
12. Johan Falk	581
Filmtrilogin 1999–2003	581
<i>Noll tolerans</i> 1999	584
<i>Livvakterna</i> (2001)	587
<i>Den tredje vägen</i> (2003)	590
Johan Falk på GSI – sex filmer 2009	592
Kriminalitet och samhällsskildring	594
Mottagandet av <i>Johan Falk</i>	596
Stoppbild	600
13. Wallander	601
Sex and the Police I: första Wallanderserien 2005–06	604
Sex and the Police II: andra Wallanderserien 2009–10	608
Kriminalitet och samhällsskildring	610
Mottagandet av <i>Wallander</i>	614
Stoppbild	618

14. Stieg Larsson – deckarens återkomst	619
Millenniumtrilogin i en samtidskontext	620
<i>Män som hatar kvinnor</i>	626
Mottagandet av <i>Män som hatar kvinnor</i>	630
<i>Flickan som lekte med elden</i> (2006) och <i>Luftslottet som sprängdes</i> (2007)	633
Mottagandet av <i>Flickan som lekte med elden</i> och <i>Luftslottet som sprängdes</i>	636
Den svenska filmversionen av Millenniumtrilogin (2009)	641
Mottagandet av den svenska filmversionen av Millenniumtrilogin	643
Slutreflektion	646
Stoppbild	648
15. Roslund & Hellström – ett grodperspektiv	649
<i>Odjuret</i> (2004)	651
Mottagandet av <i>Odjuret</i>	654
<i>Box 21</i> (2005)	655
Mottagandet av <i>Box 21</i>	657
<i>Edward Finnigans upprättelse</i> (2006)	658
Mottagandet av <i>Edward Finnigans upprättelse</i>	662
<i>Flickan under gatan</i> (2007)	663
Mottagandet av <i>Flickan under gatan</i>	666
<i>Tre sekunder</i> (2009)	667
Mottagandet av <i>Tre sekunder</i>	669
Stoppbild	671
16. Välfärdsstatens fall – Leif GW Perssons trilogi	
om mordet på Olof Palme	672
Bakgrund till trilogin: i kölvattnet på Palmeutredningen	674
En trilogi mellan pusseldeckare och procedural	676
<i>Mellan sommarens längtan och vinterns köld</i> (2002)	679
<i>En annan tid, ett annat liv</i> (2003)	681
<i>Faller fritt som i en dröm</i> (2007)	683
Mottagandet av trilogin om Palmemordet	685
Övriga polisromaner	687
Stoppbild	688
17. Snuten i skymningslandet	689
En berättelse om fiktion: mottagandets historia 1965–2010	691
Det litterära mottagandet	692
Mottagandet av filmerna	694
Polisen i <i>Gemeinschaft</i> och <i>Gesellschaft</i>	696
Polishämnaren och högerpopulismen	698
Polishämnaren och fascismen	701
Ondskans återkomst	703
Noter	709
Summary	761
The beginnings of a Swedish police genre	762
Sjöwall-Wahlöö and <i>The Story of a Crime</i>	763

Two main narratives	764
Conclusion	766
Appendix Moralpanik – två exempel	767
Exempel 1: Drevet på Kungsgatan	767
Exempel 2: Pedofilpaniken	768
Referenser	771
Personregister	807
Verkregister	835

Illustrationer

- s. 30 Annonskampanj för tv-programmet *Efterlyst* i TV3 på reklampelare i Malmö (författarens foto).
- s. 128 Framsida på tidskriften *Tidsignal* nr 46, 16–22 november 1966, något beskuren i höger kant.
- s. 266 Annonc 1994 för Jan Guillous roman *I hennes majestäts hemliga tjänst*. Den är hämtad ur förlaget Norstedts egen tidning.
- s. 404 *Dockan*, målning 1972 av Gerhard Nordström ur sviten *Sommaren 1970*. Bilden är hämtad ur Lars Göran Oredssons bok *Gerhard Nordström* (Stockholm: Carlsson 2007) och reproduceras här i svartvitt.
- s. 540 Bild ur filmen *Beck – Money Man* (1997). Här syns the ”Swedish Badass”, Gunvald Larsson (Mikael Persbrandt).